

ГЛАВА 1

ЕКОЛОГІЯ ЯК НАУКА І ПРАКТИКА

Чи зможемо ми залишитися зоологами, ботаніками, лісниками і мати невиразне уявлення про вирішення проблем, які стоять перед нами, чи спробуємо стати екологами в широкому розумінні цього слова? Роль, яку ми будемо грати в науці, залежить тільки від нашої відповіді. Панове, майбутнє – в наших руках.

Барінгтон Мур – перший президент Американського екологічного товариства (1919).

1.1. Що таке екологія

1.1.1. Еволюція поняття “екологія”

Слово “екологія” створено з двох грецьких – *logos* (вчення, наука) та *oikos* (дім, житло, оселя, середовище). Абсолютно це означає вчення про довкілля, середовище, яке когось оточує. Але в такому вузькому розумінні це поняття майже не розглядалось. Можна послатися лише на Енциклопедію 1904 року, де під ойкологією розумілася частина зоології про життя тварин – нори, гнізда, барлоги, дупла та таке інше.

З самого початку використання терміну під екологією розумілося вчення про вплив навколишнього середовища на біологічний об’єкт. Е. Геккель, якого більшість дослідників вважають піонером використання терміну (1866 рік), під екологією розумів науку про життя, про зв’язки організмів з навколишнім середовищем, куди ми відносимо в широкому розумінні усі умови існування.

Є припущення, що вперше термін “екологія” був використаний в розумінні “природознавство” натуралістом і письменником Г.Д. Торо в книзі “Життя в лісі”, яка надрукована в 1858 році.

Термін довго не отримував визнання і використання. В 1895 році (чи в 1901, за іншими джерелами) надруковано книгу датського ботаніка Е. Вармінга “Ойкологічна географія рослин”, у якій обґрунтовано поняття про життєву форму рослин.

Офіційно термін було затверджено у 1910 році на Третьому ботанічному конгресі в Брюсселі у вигляді понять “аутекологія” – екологія рослини (особини) і “синекологія” – екологія спільноти.

Термін почали використовувати не лише в наукових працях.

У 1913 році засновано Британське екологічне товариство і журнал “Journal of Ecology”, а в 1916 році – Американське екологічне товариство. З 1916 року в США видається журнал “Ecology”. В 20-х роках ХХ століття виникла американська школа “культурної екології”, в працях членів якої використано поняття “екологія людини”. Зокрема, в 1921 році Х. Берроуз видав книгу “Географія як людська екологія”.

У 1927 році англійський вчений У. Елтон у книзі “Екологія тварин” розглядає популяцію як одиницю, яку треба вивчати самостійно внаслідок особливостей екологічних адаптацій і регуляцій.

Поняття “екологія” починають поширювати на питання методології вивчення об’єктів. У 1935 році А. Теслі (США) ввів поняття “екологічна система”, а К. Троль (Німеччина) – “екологія ландшафту”.

Особливо широке використання термін “екологія” почав набирати у другій половині ХХ століття, коли люди відчули погіршення стану середовища свого існування. Поширення йшло як у бік подрібнення об’єктів спостереження або характеристики окремих властивостей, наприклад, поведінки тварин чи захворювань, так і в сферу нематеріального світу. Академік Д.В. Лихачов запропонував термін “екологія культури”. З’явилися поняття “екологія творчості”, “екологічна свідомість”, “соціальна екологія”, “екологічна ситуація”, “екологічна культура”. Деякі фахівці вважали доцільним використання терміну “екологія” замість звичних загальновизначених. Наприклад, розглядається “екологія природного відтворення сосни”, “екологічна оцінка кормових угідь”, “екологічна фізіологія”. Широке розповсюдження термін отримав для характеристики впливу людської діяльності – “інженерна екологія”, “техноекологія”, “урбоекологія”, “екологія міста”, “екологія урбанізованих систем”, “прикладна екологія”, “екологічні наслідки антропогенного впливу” і таке інше.

Дехто вважає екологію ширше, ніж самостійну науку, – як світогляд.

Значне вживання термін має в офіційних матеріалах (стандартах,

інструкціях і таке інше) – “екологічна експертиза”, “екологічний проект”, “екологічна політика”, “екологічна мережа”, “екологічний календар”, “екологічна освіта”, “екологічна інформація”, “екологічно вразлива держава (територія)”, “екологічна карта”.

Термін широко використовується в побуті та в засобах масової інформації. І тут кожен вкладає свій зміст. Диктор телебачення – “вживання алкоголю та погана екологія зашкоджують вашій печінці”. Бабуся на базарі – “проклята екологія згубила на городі огірки”. Президент країни – “екологія взяла нас за горло”. Назва міжнародного фестивалю мистецтва – “екологія природи – екологія душі”. Мер міста – “екологія міського середовища”. Прикладів безліч.

Чим же пояснити “бум” терміну, який з’явився для визначення напряму суто наукової дисципліни і вміщує в собі поняття “наука”? Головна причина – звучність, влучність, зручність слова. Для чого говорити: “внаслідок забруднення природного навколишнього середовища...”, сказав: “погана екологія” – і тебе всі зрозуміли. Фахівець поблажливо посміхнеться з твоєї необізнаності, ділетант – киває головою в знак згоди. Як тут не згадати Гілярова О.М., котрий писав у 1990 році: “Немає нічого дивного в тому, що це зручне, емке слово, багато разів повторене засобами масової інформації, втратило значення наукового терміну і придбало важливий соціальний, а інколи і політичний зміст”.

Але, мабуть, не треба, по-перше, погоджуватися з тим, що слово “екологія” втратило значення наукового терміну, а по-друге, вживати термін “екологія” без достатньої підстави.

Контрольні запитання та завдання

1. Що означає слово “екологія”?
2. Коли, де і відносно чого офіційно затверджено термін “екологія”?
3. Який зміст, на Вашу думку, вклав Д. Лихачов у поняття “екологія культури”?
4. Чим пояснити широке вживання слова “екологія”?
5. Поясніть, у чому некоректність словосполучень:
  - екологія душі;
  - погана екологія;

- екологія змушує;
- екологічна оцінка поля;
- екологія творчості;
- екологічно чиста продукція.
- екологія навколишнього середовища.